

Razprava analizira podobo slovenskega ljubiteljskega gledališča v zadnjih dveh desetletjih. Ugotavlja, da se z osamosvojitvijo in spremembo družbenega sistema ohranja način državne podpore in podpore lokalnih skupnosti, ki se je vzpostavil med letoma 1945 in 1991. Poleg tega se v novih okoliščinah ohranja tudi sistemska podpora razvoju ljubiteljske kulture, za katero skrbi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. S pomočjo empirične analize področja, ki jo je izvedla Zveza kulturnih društev leta 2019, pokaže, da so se največje spremembe zgodile v naravi delovanja ljubiteljskega gledališča. Če je v prejšnjem obdobju lahko služilo tudi kot okolje za razvoj alternativnih praks profesionalnih umetnikov, so se po letu 1991 slednji večinoma preselili na močno sceno nevladnih organizacij, ki jo financira država.

Ključne besede: ljubiteljsko gledališče, ljubiteljska kultura, kulturna politika, alternativno gledališče, financiranje kulture

Gašper Troha je doktoriral na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s sociologijo literature, še posebej z vprašanji sodobne svetovne in slovenske dramatike in gledališča. Predava na Filozofski fakulteti in deluje kot raziskovalec na AGRFT Univerze v Ljubljani. Objavljal je v številnih domačih in tujih znanstvenih revijah. Med drugim je soavtor knjig *Zgodovina in njeni literarni žanri* (Cambridge Scholars Publishing, 2008), *Literarni modernizem v »svinčeni«* letih (Študentska založba, 2008) in *Lajze Kovačič: življenje in delo* (Študentska založba, 2009). Leta 2015 je izdal monografijo *Ujetniki svobode* o razvoju slovenske dramatike in gledališča pod socializmom.

Položaj in podoba sodobnega ljubiteljskega gledališča na Slovenskem¹

Gašper Troha

AGRFT, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Uvod

Raziskava, na kateri temelji ta razprava, se vključuje v primerjalni raziskovalni projekt skupine STEP (*Project on European Theatre Systems* oz. Projekt za raziskovanje evropskih gledaliških sistemov), ki je leta 2018 začela izvajati empirični pregled evropskega ljubiteljskega gledališča. Na Slovenskem je ljubiteljsko gledališče slabo raziskano, zato smo se odločili, da najprej mapiramo področje s pomočjo ankete, ki smo jo prek Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti (JSKD) poslali vsem gledališkim skupinam, ki so leta 2019 sodelovale na katerem od gledaliških festivalov, ki jih organizira JSKD. Anketa je bila usklajena z drugimi člani skupine STEP, da bi omogočila primerjavo ljubiteljskih gledališč v različnih evropskih državah.

Žal odziva na našo anketo praktično ni bilo, tako da se je zdelo, da raziskave sploh ne bo mogoče izvesti. Kasneje se je izkazalo, da razlog tiči v dejstvu, da je bila le nekaj mesecev pred tem izvedena anketa Zveze kulturnih društev Slovenije. V svojem vprašalniku so postavljali skorajda identična vprašanja. Čeprav so želeli »na osnovi analize stanja – finančne, kadrovske in prostorske kapacitete v kulturnih društvih; področje umetniškega mentorstva; zagovorništvo; svetovanje in informiranje; mreženje in sodelovanje s sorodnimi organizacijami – ugotoviti potrebe in oblikovati prioritete na področju mreženja in zagovorništva na področju ljubiteljske kulturne dejavnosti« (4), smo lahko rezultate uporabili za našo raziskavo oz. mapiranje področja na Slovenskem. Na vprašalnik, ki je bil naslovljen na vsa društva, ki delujejo na področju ljubiteljske kulture, so dobili 517 popolnih odgovorov, kar pomeni, da je odgovorilo 16 % vseh društev. Od teh jih 24,8 % deluje na področju gledališča in lutk in 3,1 % na področju sodobnega plesa. Med respondenti je bilo torej večje število društev, ki se ukvarjajo z uprizoritvenimi umetnostmi, saj naj bi po podatkih Ministrstva za kulturo RS na tem področju leta 2012 delovalo 13 % društev. Rezultati so torej v veliki meri reprezentativni za trenutno stanje v ljubiteljski kulturi in posebej v ljubiteljskem gledališču.

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Gledališke in medumetniške raziskave (P6–0376), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Ljubiteljsko gledališče ima na Slovenskem sicer že dolgo tradicijo. Segaj v 18. st. in krog Žige Zoisa, pomembno pa je tudi kot temelj profesionalizacije slovenskega gledališča. Slednja se je namreč začela leta 1867 z ustanovitvijo Dramatičnega društva, ki je bilo pravzaprav ljubiteljsko gledališče. Kasneje je v okviru različnih društev delovala gledališka alternativa (npr. Oder 57, EG Glej, Pekarna), ki je iskala nove gledališke izraze ter bila ključna pri spodbujanju domače dramske pisave. Z osamosvojitvijo leta 1991 je prišlo do korenitih družbenih sprememb, ki so prinesle nekatere spremembe tudi na področje ljubiteljske kulturne dejavnosti in, ožje, ljubiteljskega gledališča.

Kakšna je torej podoba ljubiteljskega gledališča danes? Kako se financira? Kako se dojemajo njegovi ustvarjalci? Kaj so njihove glavne motivacije, njihovi največji izzivi?

Odgovore na ta vprašanja bomo iskali preko kratke predstavitve ljubiteljske kulture pri nas in s pomočjo aktualne empirične analize ljubiteljske kulture (Zveza kulturnih društev 2019). Še preden pa se lahko lotimo pregleda aktualnega stanja, si moramo na kratko ogledati zgodovino ljubiteljskega gledališča po drugi svetovni vojni, saj se je takrat vzpostavil kulturni sistem, ki mu lahko z nekaterimi spremembami sledimo do danes.

Ljubiteljsko gledališče in ljubiteljska kultura po letu 1945

Takoj po drugi svetovni vojni je bila kultura eno od pglavitnih propagandnih orodij nove ideologije. Glavni kulturno-politični cilji v prvem sedemletnem obdobju, ko so se še močno zgledovali po Sovjetski zvezi, so bili: 1. dvig splošne kulturne in s tem civilizacijske ravni prebivalstva, 2. dostopnost kulture čim širšemu krogu ljudi in 3. krepitev družbenopolitične zavesti oziroma indoktrinacija množic z novim družbenim redom. Zanimiv je predvsem drugi cilj, ki je predvideval čim večjo množičnost kulturne produkcije in potrošnje. Pospeseno so torej gradili kulturno infrastrukturo – npr. kulturne domove, gledališke dvorane, knjižnice ... ter ustanavljali različna kulturna društva (prim. Čopič)

Do leta 1947 je za ljubiteljsko kulturo skrbel oddelek na Ministrstvu za prosveto, leta 1947 pa so ustanovili posebno organizacijo, Ljudsko prosveto, ki naj bi to področje razvijala. Slednja je pospešeno ustanavljala sindikalna kulturna društva (SKUD), mladinska (MKUD) in izobraževalna (IKUD) kulturna društva (Gabrič 565–567). Ta organizacija se je v nadaljnjih letih večkrat preimenovala in leta 1977 postala Zveza kulturnih organizacij Slovenije. Imela je široko razvejano mrežo lokalnih izpostav, s čimer je skrbela za kulturno dogajanje po vsej državi. Organizirala je številna izobraževanja za člane društev, poleg tega pa tudi srečanja na različnih ravneh, s čimer je skrbela za kakovost in razcvet ljubiteljske kulture.

Po osamosvojitvi Slovenije, leta 1996, je država ustanovila Javni sklad Republike

Slovenije za kulturne dejavnosti in nanj prenesla izvajanje nacionalnega kulturnega programa na področju ljubiteljske kulturne dejavnosti. Zveza kulturnih organizacij Slovenije se je preimenovala v Zvezo kulturnih društev Slovenije in postala organizacija civilne družbe, ki zastopa interese svojih članov.

Javni sklad RS za kulturne dejavnosti je dobro razvita organizacija, ki ima danes 59 območnih izpostav in pokriva celotno Slovenijo, zamejstvo, povezuje pa se tudi z mednarodnim prostorom. Kot svoje delovanje opisujejo sami, sklad »organizira kulturne prireditve ter izobraževalne oblike, izdaja revije in druge publikacije, strokovno in organizacijsko pomaga kulturnim društvom in njihovim zvezam v Sloveniji in zamejstvu« (*Javni sklad*). Podobno kot prej Zveza kulturnih organizacij s svojim delovanjem skrbi za kulturno dogajanje po vsej državi ter nudi profesionalno in izobraževalno podporo ljubiteljski kulturi.

Nič čudnega torej, da ima Slovenija dobro razvito ljubiteljsko kulturo in znotraj nje tudi ljubiteljsko gledališče. Leta 2011 ga je na kratko predstavil tedanji direktor JSKD Igor Teršar ob izidu monografije o Linhartovem srečanju, najpomembnejšem in največjem srečanju ljubiteljskih gledaliških skupin pri nas.

Ljubiteljsko gledališče je danes pomemben del gledališke ustvarjalnosti v slovenskem kulturnem prostoru. Kot celostna umetnost [...] povezuje več kot 450 odraslih gledaliških skupin, ki letno ustvarijo okrog 150 gledaliških predstav. [...] Če k temu prištejemo še več kot 600 otroških in 100 mladinskih gledaliških skupin, [...] vidimo, kako pomemben vpliv ima gledališče na našo družbo pri kulturni vzgoji in formiranju mladega človeka, druženju in spletanju socialnih vezi, pa tudi pri ohranjanju kulturne dediščine na eni in sledenju sodobnim gledališčem na drugi strani. (Šmalc 3)

Situacija je tudi dandanes podobna. Tako je bilo leta 2019 na različne festivale v organizaciji JSKD prijavljenih 524 skupin² (na Srečanje otroških gledaliških skupin Slovenije 267; Festival Vizije – festival mladinskih skupin Slovenije 58; Linhartovo srečanje – festival odraslih gledaliških skupin Slovenije 122; in na Srečanje lutkovnih skupin Slovenije 77). Samo v prijavljenih predstavah je nastopalo 6634 igralcev in igralk ter lutkarjev, k temu pa je treba prišteti še ostale člane ustvarjalne ekipe in seveda tudi tiste, ki sicer delujejo v vseh teh gledališčih, pa niso bili zasedeni v predstavi na festivalu. Gre torej za veliko število ljudi, ki se ukvarjajo z gledališčem.

Država ljubiteljsko kulturo večinoma financira prek JSKD, za katerega je iz državnega proračuna leta 2018 namenila dobre 3,5 milijona EUR, kar predstavlja dobra dva odstotka celotnega proračuna Ministrstva za kulturo. Kot bomo videli v nadaljevanju, večji del sredstev za produkcijo društev prispevajo lokalne skupnosti, vendar natančnih podatkov ni bilo mogoče zbrati. Višino sredstev lahko ocenimo na podlagi

² Podatke je pridobil avtor v pogovoru z Matjažem Šmalcem, samostojnim strokovnim sodelavcem za gledališko dejavnost na JSKD.

raziskave Zveze kulturnih društev Slovenije iz leta 2019. V njej so namreč med drugim spraševali odgovorne za družbene dejavnosti v slovenskih občinah, koliko sredstev namenjajo ljubiteljski kulturi. Raziskava je pokazala, da občine namenjajo v povprečju 4,54 evra na prebivalca na leto (prim. Breznik idr. 16). Če to pomnožimo s trenutnim številom prebivalcev v Republiki Sloveniji (2.089.310, vir Statistični urad Republike Slovenije), dobimo 9.485.467,40 evra. V celoti je torej ljubiteljska kultura podprta s strani države in lokalnih skupnosti v višini 13 milijonov evrov.

Ljubiteljska kultura ima na Slovenskem torej že od nekdaj pomembno mesto. Po letu 1945 je postala podpora države tudi načrtna. Zanja je skrbela ločena organizacija, ki je vzpostavila razvejano mrežo in tako zagotovila kakovosten razvoj po vsej državi. Z načrtnim izobraževanjem in organizacijo srečanj je skrbela za razvoj ljubiteljske kulturne dejavnosti. Ker je šlo za društva, je v nekaterih obdobjih omogočala tudi razvoj novih uprizoritvenih pristopov ali celo umetniških področij (npr. sodobnega plesa), vseskozi pa spodbuja ustvarjalni stik mladih z umetnostjo. Tako so bili bržkone vsi profesionalni umetniki nekoč aktivni ustvarjalci na področju ljubiteljske kulture.

Danes je položaj podoben tistemu, ki ga poznamo pred letom 1991. Za ljubiteljsko kulturo skrbi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, ki ga je ustanovila in ga pretežno financira država. Znotraj celotnega polja zavzema gledališče pomembno mesto, čeprav ni najbolj množično. Po podatkih Ministrstva za kulturo iz leta 2014 se z gledališko dejavnostjo ukvarja 13 % kulturnih društev (prim. *Eden* 20). Še bolj kot infrastruktura in kulturni sistem pa nas zanima, kakšno je vsebinsko delovanje teh društev. Aktualni uvid nudi raziskava Zveze kulturnih društev Slovenije iz leta 2019.

Samopodoba ljubiteljskega gledališča

Leta 2019 je Zveza kulturnih društev Slovenije, ki je po letu 1996 predstavnik civilne družbe na področju ljubiteljske kulture, izvedla obsežno raziskavo o stanju v ljubiteljski kulturi, katere rezultati so bili objavljeni pod naslovom *Analiza stanja, ugotavljanje potreb in oblikovanje prioritet v okviru mreženja, zagovorništva in razvoja področja ljubiteljske kulturne dejavnosti za dvig kvalitete in kulture bivanja v Sloveniji*. Raziskava temelji na obsežni anketi, ki je bila izvedena med ljubiteljskimi kulturnimi društvi po vsej Sloveniji. Vprašalnik je raziskoval različne vidike delovanja društev – finančne, kadrovske in prostorske kapacitete v kulturnih društvih; področje umetniškega mentorstva; zagovorništvo; svetovanje in informiranje; mreženje in sodelovanje s sorodnimi organizacijami. Dobljene rezultate je raziskava kasneje interpretirala skozi vprašanje vloge Zveze kulturnih društev oz. v iskanju današnjih potreb in izzivov kulturnih društev, ki bi jih lahko pomagala uresničevati Zveza kulturnih društev Slovenije. Za nas so zanimivejši sami podatki, ki jih bomo interpretirali s stališča naših raziskovalnih vprašanj.

Skušali bomo torej opisati, kakšno je stanje slovenskega ljubiteljskega gledališča, in določiti njegove poglavitne izzive. Pri tem si bomo pomagali tudi z nekaterimi drugimi statističnimi pregledi kulturnega polja, ki jih je objavilo Ministrstvo za kulturo.

Osnovna podoba društev

Večina društev, kar 62,8 %, »ima število članov od 3 do 50. Med njimi kar 20,9 % od 11 do 20 članov. Dobra desetina društev ima 100 in več članov, v dveh primerih imata društvi tudi več kot tisoč članov« (Breznik idr. 5). Najštevilčnejša skupina so člani od 46 do 60 let, najmanj članov je v skupini do 15 let, sledi pa ji starostna skupina od 15 do 29 let, kar kaže na manjše zanimanje za ljubiteljsko delovanje v kulturi med šolanjem in takoj po njem, ko si ljudje večinoma ustvarjajo družine in eksistenco.

	Število	Odstotek
Mlajša od 15 let	145	28,3
Od 15 do 29 let	297	57,9
Od 30 do 45 let	348	67,8
Od 46 do 60 let	370	72,1
Nad 61 let	304	59,3

Tabela 1: Starostna struktura članov (Deutsch 9, tabela 7).

Društva sestavljajo večinoma mešane skupine, v katerih so ženske in moški enakomerno zastopani oz. so ženske le »nekoliko bolj zastopane« (Breznik idr. 6).

Društva organizirajo eno do tri lastne premierne produkcije na leto. To število prevladuje pri vseh društvih, je pa pri manjših, sem bržkone spadajo tudi društva s področja uprizoritvenih umetnosti, še izrazitejše.

	Do 34 članov		35 in več članov		Skupaj	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Od 1 do 3	166	66,1	146	55,7	312	60,8
Od 4 do 6	41	16,3	58	22,1	99	19,3
Od 7 do 10	11	4,4	22	8,4	33	6,4
Nad 10	10	4,0	19	7,3	29	5,7
Nimamo lastne produkcije	23	9,2	17	6,5	40	7,8
Skupaj	251	100,0	262	100,0	513	100,0

X^2 -test: X^2 (sig.) = 11,330 (0,023)

Tabela 2: Lastna letna premierna produkcija, glede na velikost društva (Deutsch 17, tabela 20).

Kot kažeta zgornja tabela in spremljajoči graf, imajo večja društva več premier kot manjša. Obenem je med manjšimi društvi tudi več takšnih, ki sploh nimajo nobene premiere na letni ravni. Gledališke skupine, ki spadajo med manjša društva, imajo torej praviloma eno do tri premiere na leto. Če jih primerjamo z institucionalnimi gledališči, npr. SNG Drama Ljubljana in MGL, ki imata po 13 premier na leto, je to kar visoka številka.

Finančna in organizacijska podoba

»Za večino ljubiteljskih kulturnih društev (61,7 %) predstavlja glavni vir financiranja občina, za 11 % finančna sredstva iz pridobitne dejavnosti na trgu, za 8,7 % pa sredstva JSKD« (Breznik idr. 6). Preostali prihodki so še članarine, sponzorstva in donatorstva ter sredstva Ministrstva za kulturo RS. Za društva je torej glavni financer lokalna skupnost, saj združujejo lokalno prebivalstvo in so praviloma močno vpeta v lokalno kulturno dogajanje. Pogosto je ljubiteljska kultura tudi večina kulturne ponudbe v manjših krajih. Nič čudnega torej, da se več kot 90 % društev prijavlja na razpise lokalnih skupnosti. Ta vir financiranja je stabilen, čeprav nekateri opozarjajo, da se sredstva ne višajo skupaj z inflacijo. Če ob tem upoštevamo, da je v zadnjem desetletju prišlo do finančne krize, je pravzaprav presenetljivo, da se sredstva niso drastično zmanjšala, kar se je zgodilo na nacionalni ravni pri financiranju javnih zavodov in nevladnih organizacij (NVO).

	Število	Odstotek
Občina	319	61,7
Javni sklad RS za kulturne dejavnosti	45	8,7
Ministrstvo za kulturo	1	0,2
Lastna sredstva (vstopnine, ipd.)	57	11,0
Sponzorska sredstva	34	6,6
Članarina	29	5,6
Drugo	32	6,2
Skupaj	517	100,0

Tabela 3: Glavni viri financiranja društev (Deutsch 19, tabela 27).

Po izsledkih raziskave občine »namenjajo delovanju ljubiteljske kulture med 0,80 € na prebivalca in 11,7 € na prebivalca, v povprečju 4,54 € na prebivalca na letni ravni. V deležih proračuna to predstavlja med 0,14 in 1 % proračuna posamezne občine. Povprečna vrednost proračuna za ljubiteljsko kulturo je 0,42 % proračuna« (Breznik idr. 15).

Lokalna skupnost 51,5 % društev zagotavlja tudi brezplačen najem prostorov za vaje in nastope, pri čemer društva ne plačujejo obratovalnih stroškov.

	Število	Odstotek
Da	292	56,7
Da, vendar samo za vaje	56	10,9
Da, vendar samo za prireditve	50	9,7
Ne	117	22,7
Skupaj	515	100,0

Tabela 4: Razpolaganje s primernimi prostori za vaje in prireditve (Deutsch 40, tabela 48).

Kot kažeta zgornja tabela in graf, so društva večinoma zadovoljna s svojimi prostori za vaje in za nastope. Le dobrih 20 % anketirancev je menilo, da v njihovi občini ni primernih prostorov za vaje in nastope. Več kot polovica društev ima lastne prostore za vaje in nastope, nekateri le za vaje. Lokalne skupnosti torej večinoma poskrbijo za osnovne pogoje delovanja ljubiteljskih društev, prostore za vaje in produkcije ter večino finančnih sredstev za delovanje, kar je razvidno iz spodnje tabele.

	Število	Odstotek
Društvo je lastnik prostorov.	15	3,8
Društvo je upravljavec prostorov.	14	3,5
Društvo ima prostore v brezplačnem najemu in ne plačuje obratovalnih stroškov.	205	51,5
Društvo ima prostore v brezplačnem najemu in plačuje obratovalne stroške.	60	15,1
Društvo plačuje najemnino in obratovalne stroške	60	15,1
Drugo	44	11,1
Skupaj	398	100,0

Tabela 5: Način uporabe razpoložljivih prostorov v občini (Deutsch 45, tabela 51).

Mentorstvo

Ljubiteljska društva vodijo mentorji. Ti so lahko člani društev in tudi sami ljubitelji, kar pomeni, da običajno nimajo formalne izobrazbe na umetniškem področju, na katerem delujejo. Nekatera društva vodijo tudi formalno izobraženi umetniki. Kot kaže spodnja tabela, mentorji večinoma niso formalno izobraženi na svojem umetniškem področju.

Na področju gledališča in lutk je takih 72,7 %.

	Da		Ne		Drugo*		Skupaj	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Zborovska glasba	39	33,9	49	42,6	27	23,5	115**	100,0
Instrumentalna glasba	70	60,9	38	33,0	7	6,1	115	100,0
Folklor	13	12,7	76	74,5	13	12,7	102	100,0
Sodobni ples	9	45,0	8	40,0	3	15,0	20	100,0
Literatura	32	39,5	41	50,6	8	9,9	81	100,0
Gledališče in lutke	26	20,3	93	72,7	9	7,0	128	100,0
Likovna dejavnost	34	45,3	37	49,3	4	5,3	75	100,0
Film in video	4	19,0	15	71,4	2	9,5	21	100,0
Intermedijska dejavnost	4	33,3	6	50,0	2	16,7	12	100,0
Druga področja	10	19,2	35	67,3	7	13,5	52	100,0

* Mednarodni certifikati, izobraževanja zunaj vzgojno-izobraževalnih institucij ipd.

Tabela 6: Akademsko izobrazba umetniških vodij (Deutsch 46, tabela 54).

Zanimivo je, da mentorji v društvih pogosto delujejo prostovoljno – na področju gledališča in lutk je takih kar 64,1 % – kar je bržkone posledica tega, da večina nima formalne izobrazbe in ne deluje profesionalno na umetniškem področju. Na področju gledališča in lutk je odstotek mentorjev brez formalne izobrazbe med najvišjimi, odstotek honoriranih pa med najnižjimi.

	Da – stalni mesečni honorar		Da – občasno izplačan honorar		Da – povrnitev potnih stroškov	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Zborovska glasba	62	23,5	49	18,6	75	28,4
Instrumentalna glasba	40	34,8	13	11,3	18	15,7
Folklor	16	15,7	12	11,8	26	25,5
Sodobni ples	5	25,0	2	10,0	6	30,0
Literatura	2	2,5	7	8,6	7	8,6
Gledališče in lutke	5	3,9	20	15,6	18	14,1
Likovna dejavnost	1	1,3	18	24,0	9	12,0
Film in video	0	0,0	3	14,3	1	4,8
Intermedijska dejavnost	2	16,7	2	16,7	1	8,3
Druga področja	4	7,0	8	14,0	8	14,0

Tabela 7: Honorarji za umetniške vodje (1. del tabele) (Deutsch 47, tabela 56).

	Ne – dela prostovoljno		Drugo		Skupaj	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Zborovska glasba	72	27,3	6	2,3	264	100,0
Instrumentalna glasba	42	36,5	2	1,7	115	100,0
Folklor	46	45,1	2	2,0	102	100,0
Sodobni ples	3	15,0	4	20,0	20	100,0
Literatura	61	75,3	4	4,9	81	100,0
Gledališče in lutke	82	64,1	3	2,3	128	100,0
Likovna dejavnost	44	58,7	3	4,0	75	100,0
Film in video	15	71,4	2	9,5	21	100,0
Intermedijska dejavnost	6	50,0	1	8,3	12	100,0
Druga področja	33	57,9	4	7,0	57	100,0

Tabela 8: Honorarji za umetniške vodje (2. del tabele) (Deutsch 48, tabela 57).

Zgornji tabeli kažeta, da ljubiteljsko gledališče ni postalo priložnost kariernega uresničevanja za umetnike, čeprav njihovo profesionalno pot vedno bolj zaznamuje prekarnost in pomanjkanje sredstev. V Sloveniji se je namreč že v šestdesetih letih razvila močna nevladna scena, ki po letu 1991 prav tako deluje v obliki društev in zasebnih zavodov oz. nevladnih organizacij, a združuje profesionalne umetnike, ki so večinoma tudi formalno izobraženi. Očitno je ločnica med obema področjema še vedno močna in sloni tudi na prepričanju, da je ljubiteljska kultura povezana z manjšo umetniško ambicijo.

Drugače je na področju sodobnega plesa, ki morda kaže možnosti prihodnjega razvoja na celotnem področju ljubiteljskega gledališča. S tega področja namreč prihaja največji delež mentorjev, ki v društvih ne delajo prostovoljno. »Eden od razlogov je morda, da je to področje močno povezano s prekarnimi oblikami delovnih razmerij, zato je oblika preživetja mentorjev vezana tudi na honoriranje v društvih ljubiteljske narave. Temu v prid govori tudi najvišji odstotek mentorjev s statusom samozaposlenega v kulturi, ki prihajajo s področja sodobnega plesa« (Breznik idr. 8).

	Da, zaposlen in dela v svoji stroki		Da, samozaposlen v kulturi		Ne		Drugo		Skupaj	
	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek	Število	Odstotek
Zborovska glasba	98	37,3	22	8,4	124	47,1	19	7,2	263	100,0
Instrumentalna glasba	53	46,1	6	5,2	45	39,1	11	9,6	115	100,0
Folklor	5	5,0	1	1,0	91	90,1	4	4,0	101	100,0
Sodobni ples	1	5,0	6	30,0	8	40,0	5	25,0	20	100,0
Literatura	17	21,0	6	7,4	54	66,7	4	4,9	81	100,0
Gledališče in lutke	18	14,1	14	10,9	88	68,8	8	6,3	128	100,0
Likovna dejavnost	17	22,7	12	16,0	38	50,7	8	10,7	75	100,0
Film in video	5	23,8	1	4,8	14	66,7	1	4,8	21	100,0
Intermedijska dejavnost	3	25,0	1	8,3	7	58,3	1	8,3	12	100,0
Druga področja	7	12,7	5	9,1	42	76,4	1	1,8	55	100,0

Tabela 9: Profesionalno delovanje umetniških vodij na področju kulture in umetnosti (Deutsch 53, tabela 67).

Področje sodobnega plesa torej morda nakazuje možnost nadaljnjega razvoja, kjer bi ljubiteljsko gledališče postalo okolje, ki bi omogočalo karierni razvoj profesionalnim ustvarjalcem, kar bi pomenilo tudi nadaljnji kvalitativni napredek področja. Presenetljiv je rezultat na področju gledališča in lutk, saj poznamo nekatere profesionalne režiserje in igralce (npr. Gojmir Lešnjak - Gojc, Jaša Jamnik), ki pogosto režirajo v ljubiteljskih gledališčih, a ne delujejo kot njihovi mentorji, po katerih je spraševala anketa.

Mreženje

JSKD očitno dobro opravlja tudi svojo vlogo razvoja ljubiteljske kulture. V ta namen pripravlja srečanja skupin na lokalni, regionalni in nacionalni ter mednarodni ravni. S tem omogoča primerjavo produkcij in razvoj kakovosti. 95,5 % društev se tako povezuje z društvi na lokalni, regijski ali nacionalni ravni, slaba polovica (49,1 %) pa tudi na mednarodni ravni. Večinoma se ta sodelovanja zgodijo enkrat letno, sicer pa so bili odgovori tudi dvakrat ali trikrat letno.

Slaba polovica (49,3 %) društev se udeležuje tekmovanj v tujini. Tu prevladujejo sosednje države (Italija, Avstrija, Hrvaška), ta društva pa praviloma sodelujejo s tujimi društvi tudi pri svojih produkcijah.

Opazno je tudi medsektorsko povezovanje, kar pomeni, da društva večinoma sodelujejo z drugimi organizacijami v lokalnem okolju – npr. s turističnimi društvi, šolami in vrtci.

Ti podatki ponovno kažejo, da so ljubiteljska društva pomemben dejavnik življenja v lokalnih skupnostih. Povezovanje z drugimi sektorji pomeni, da kultura tu išče mogoča presečišča s sorodnimi področji (predvsem z vzgojo in izobraževanjem ter prek predstavljanja lokalne tradicije tudi s turizmom). Poleg tega so takšna društva lahko tudi sredstvo povezovanja lokalne skupnosti s tujino, kar dokazuje pogosta udeležba na tekmovanjih in sodelovanje s tujimi društvi. Tako se krepita tudi mreženje in kakovost društvenega delovanja.

Zaključek

Zdaj lahko poskušamo odgovoriti na izhodiščna vprašanja. Položaj ljubiteljske kulture se je po letu 1991 spremenil. Država je ustanovila JSKD in mu podelila večino nalog, ki jih je prej opravljala Zveza kulturnih organizacij Slovenije. S tem je ohranila razvejano podporno infrastrukturo z 59 izpostavami sklada, ki omogoča primerjavo produkcije, skrbi za strokovni razvoj članov skupin in pomaga organizirati kulturno produkcijo. Po številu društev, članov in produkcij je torej slovenska ljubiteljska kultura v zelo dobri kondiciji.

Večje spremembe so se zgodile na ravni vsebine. Če je pred letom 1991 ljubiteljska kultura pomenila tudi prostor, kjer so lahko profesionalni umetniki iskali alternativne umetniške prakse, se je tem po letu 1991 odprlo polje t. i. nevladnih organizacij. Slednje so organizirane kot društva ali zasebni zavodi, a kandidirajo za sredstva na razpisih Ministrstva za kulturo RS in ne čutijo potrebe po povezovanju z JSKD.

Pogost način delovanja profesionalcev znotraj ljubiteljske kulture je mentorstvo, torej umetniško vodenje, režija ipd., pri čemer so profesionalci včasih plačani za svoje delo, pogosto pa delujejo tudi prostovoljno ali le za povračilo potnih stroškov. Večji del profesionalcev je bil opažen med mentorji skupin na področju sodobnega plesa, ki so večinoma tudi plačani. Ljubiteljska kultura se v tem pogledu torej kaže kot dodatna priložnost za delovanje in zaslužek.

Vsebinsko se zdi, da je večina ljubiteljske kulture usmerjena v ohranjanje tradicije, od koder bržkone izvira tudi dejstvo, da v društvih prevladujejo starejši člani (od 46 do 60 let), pri razlogih za slabše pridobivanje podmladka pa so anketiranci navajali celo naslednje vzroke: »nezanimanje za dejavnost, manjša konkurenčnost napram ostalim prostočasnim dejavnostim, spremenjen način življenja mladih, želja po drugačnem repertoarju delovanja društva« (Breznik idr. 8).

To seveda ne pomeni, da v ljubiteljskem gledališču ne najdemo predstav, ki so raziskovalne in temeljijo na inovaciji. Posamezni primeri po informacijah JSKD dokazujejo prav nasprotno (npr. KUD Franc Kotar iz Trzina) z uprizoritvijo *Blaznost*

igre po besedilu Nebojše Pop-Tasića), a je to večinoma posledica personalnih naključij. Torej ustvarjalne ekipe, ki želi iti dlje in ustvarjati sodoben teater. Dolgoročno je takšen angažma seveda težko ohranjati, kar se je praviloma dogajalo vsem alternativnim gledališčem (npr. začetni generaciji EG Glej z Dušanom Jovanovićem in Zvonetom Šedlbauerjem, Pekarni).

Ljubiteljska društva so večinoma zadovoljna s svojim položajem. Imajo stabilno financiranje, čeprav bi si za produkcije želela več denarja. Imajo osnovno infrastrukturo, prostore za vaje in predstave, kar jim večinoma zagotavlja lokalna skupnost. Dobro so vpeta v dogajanje na lokalni, regionalni in nacionalni ravni, slaba polovica pa deluje tudi na mednarodni ravni. Ljubiteljsko gledališče je torej pomembna umetniška platforma, ki pa za zdaj v Sloveniji združuje predvsem amaterske ustvarjalce. Kljub problemu prekariata, ki je pri nas posebej pereč med mladimi, se ljubiteljsko gledališče še ni uveljavilo kot prostor njihovega delovanja, na način, da bi razvijali svoje umetniške potenciale ob zaposlitvi na nekem drugem področju. Pogostejše je iskanje dodatnega zaslužka oz. priložnosti za delo v mentoriranju ljubiteljskih gledaliških ali plesnih skupin.

- Breznik, Inge, idr. *Analiza stanja, ugotavljanje potreb in oblikovanje prioritet v okviru mreženja, zagovorništva in razvoja področja ljubiteljske kulturne dejavnosti za dvig kvalitete in kulture bivanja v Sloveniji*. Zveza kulturnih društev Slovenije, 2019, zkds.eu. Dostop 5. 12. 2019.
- Čopič, Vesna in Gregor Tomc. *Kulturna politika v Sloveniji*. Fakulteta za družbene vede, 1997.
- Deutsch, Tomi. *Analiza podatkov. »Analiza stanja ljubiteljske kulturne dejavnosti v Sloveniji«*. Zveza kulturnih društev Slovenije, 2019, zkds.eu. Dostop 5. 12. 2019.
- Eden drug' mu ogenj dajmo. Kultura v številkah 2010–2012*. Ministrstvo za kulturo RS, 2014.
- Gabrič, Aleš. »Slovenska agitpropovska kulturna politika 1945–1952.« *Borec*, let. 43, št. 7, 8, 9, 1991, str. 469–655.
- Javni sklad RS za kulturne dejavnosti*. jskd.si. Dostop 21. 10. 2019.
- Šmalc, Matjaž, in Aleksandra Krofl, ur. *50+ Linhartovih srečanj*. Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, 2011.